

INSTRUMENTS

La base de la nostra música són la percussió i el vent. El tambor, la flaüta, les castanyoles i l'espasí són uns instruments senzills, la major part dels quals són de fabricació pròpia (l'espasí l'havia de fer un ferrer), que acompanyen els nostres balls. La xeremia, el brunyidor, el bimbau, el roncador i el calatrec són també instruments del nostre folklore, més coneguts aquests com a instruments de pastor o "jugarois musicals".

MÚSICA

INSTRUMENTS MUSICALS EIVISSENCES

Tambor

El tambor es fa d'un rabassó de pi d'uns 20 cm d'alçada i la mateixa amplada. El pi s'ha de tallar en la lluna vella de Nadal, de juliol o d'agost. A continuació es fa una secció de la soca del pi desitjada i s'arredoneix un poc a ull. Després, amb una gúbia i a colp de maça es buida mentre que encara és verd i es deixa una paret d'uns cinc mil·límetres; això s'anomena **riscla**.

El tambor està format primer de tot per la riscla, que va brodada i/o estucada i per damunt l'estucat va pintada amb motius vegetals i formes geomètriques. Les membranes que s'uneixen a cada cap són de pell de cabrit, d'anyell o conill. Quan aquestes pells estan pelades, se'n tallen peces redones i es cusen al **vergueró**. El vergueró és un bastidor de fusta de forma redona, que formant part del tap juntament amb la pell. En haver-lo cosit es posen els taps, un a cada extrem de la riscla. Aquests taps se subjecten amb una llença de cànem que zigzagueja d'un tap a l'altre. Aquesta llença porta uns **estrenyedors** que en fer-los córrer permeten tensar les pells. Els estrenyedors es feren primerament de fusta i més modernament de couro.

Tesada sobre la pell d'un cap hi ha una cordeta de pitra anomenada **brunyidor** i que vibra quan se sona el tambor. El tambor se sona tenint-lo penjat del braç amb l'ajut d'una **ansa** feta de couro. A més, per sonar el tambor, es fa servir un **tocador** fet normalment de baladre. El tambor, en sonar-se juntament amb la flaüta, és el que marca el ritme, molt subtilment si acompanya una gaita, o vivament si és per ballar.

Flaüta

La flaüta és l'únic instrument de vent que pot acompanyar les ballades. Té poc més de dos palms de llarg i es fa de baladre. Aquest baladre es buida amb punxons vermells de foc.

Sovent la part superior i, de vegades, també altres parts de la flaüta poden presentar incrustacions metàl·liques. És el que coneixem com a **fusa**. A la part superior de la flaüta, prop de l'embocadura en forma de bec, hi trobam la **lluna**. Es tracta d'un forat més o menys quadrat que en un dels caps presenta un bisell que, en bufar, produeix el so.

A la part inferior de la flaüta hi ha tres forats, amb els quals, variant de posició els dits i la intensitat del buf, es pot canviar d'escala. A prop de l'extrem inferior trobam un regruix que facilita la subjecció de l'instrument. La flaüta és brodada amb gravats com els de les castanyoles però gairebé mai no es pinta. Les melodies fetes per la flaüta s'anomenen **sonades o gaites**.

La flaüta se sona generalment amb la mà esquerra, ja que l'altra mà es fa servir per fer sonar el tambor. Ambdós instruments solen sonar conjuntament, el tambor marcant el ritme i la flaüta fa la melodia, ja sigui a una llarga o una curta per ballar, a les sonades o gaites sense ball, així com també a les caramelles.

Castanyoles

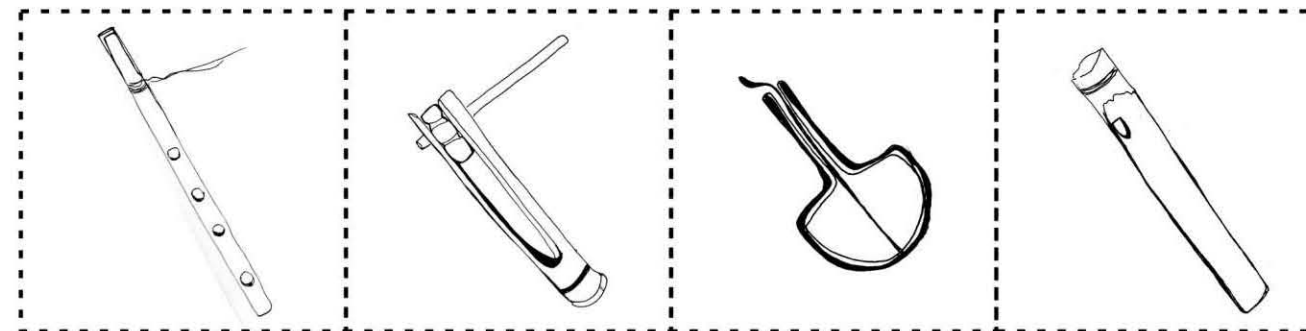
Generalment són fetes de fusta de ginebre. Cada castanyola està composta per dues mitges anomenades **tapes** i un badall. De davall, cada tapa és plana i s'hi troba el forat. De damunt, la part més alta coincideix amb el forat i d'allí descendeix cap als costats. El **badall** és una peça de fusta igual de llarga que l'amplària de la castanyola i la seua funció és separar les dos mitges castanyoles. Totes tres peces s'uneixen amb una **veta** que també servirà per ajustar la castanyola a la mà del sonador. Les castanyoles poden ser brodades amb figures geomètriques i motius vegetals, i ocasionalment també pintades per sobre. Les castanyoles eivissenques actuals, a més, són de les més grans de l'Estat espanyol. La seua llargària gira entorn dels deu o quinze centímetres.

Avui en dia, les castanyoles se sonen en grup durant les ballades i una sola persona durant les sonades o gaites, on es fan improvisacions en el ritme tot resseguint la melodia de la flaüta. En canvi, quan acompanyen les sonades de ball segueixen el ritme del tambor.

Espasí

Originàriament era una fulla d'una espasa a la qual s'havia llevat el mànec o empenyadura, d'aquí vénen la forma i nom. Es tracta d'un instrument metàl·lic amb un so molt semblant al d'un triangle dels que hi ha a les orquestres. El seu ús es restringia a acompanyar les caramelles la nit de Matines, però ara es poden veure acompanyant ballades.

INSTRUMENTS DE PASTOR I JUGAROIS MUSICALS

Xeremia

És un instrument de vent format per un canonet de canya d'entre quatre i sis forats i que en un extrem està asclat formant-hi una llengüeta que vibra amb el pas de l'aire, fent que soni. Aquesta és la més senzilla i comuna, però n'hi ha un altre model més complex que consisteix en la unió de dos xeremies lligades juntes i que també sonen a la junta, anomenant-se **xeremia bessona o reclam de xeremia**. Les xeremies poden adornar-se amb crems fets a la canya amb una punxa vermella de foc. La xeremia es podia sonar dins missa i per entreteniment dels pastors, però mai a les ballades.

Brunyidor

És un membranòfon bufat format per un canonet de canya tapat en un extrem per una membrana de paper de fumar o modernament de plàstic.

A una part del cilindre se li fa un forat pel qual en parlar o cantar la membrana vibra per simpatia amb les cordes vocals modificant el so original de la veu.

Bimbau

És un instrument metàl·lic de petites dimensions, format per una vareta forjada en forma de pera i per un llengüeta metàl·lica soldada a la vareta, el punt on hi hauria la flor de la pera. Per sonar-la es col·loca el que seria el coll de la pera tocant les dents i tocant amb un dit es va pinçant la llengua de metall a fi que vibri. La boca de qui el sona fa de ressonador, usant la cavitat de la boca i movent la llengua i/o les galtes per poder fer les diferents notes obrint o tancant més la boca.

Roncador

És un instrument de percussió de so indeterminat. Es fa amb una canya, una escorxa de pi i una branca d'olivera. Amb l'escorxa de pi es fa una roda dentada que s'uneix a la branca d'olivera, que fa d'eix. Al voltant de la branca gira lliurement una canya amb una llengüeta, la qual sona quan entra en contacte amb les dents de la roda de pi.

Calatrec

És un instrument de percussió fet de canya, però es pot fer també d'esclova de nou. Es fa d'un canó gruixut llevant-li una ascla a la part superior. Lligada a aquesta peça hi va una ascla que va mitja fora i mitja s'amaga per dins la creca del canó. Aquesta ascla es prem com una tecla de piano i en amollar-la cau fent un tronet. El so del calatrec pot escarnir les castanyoles.

SONADES

Dins les sonades populars eivissenques hem d'establir una clara diferenciació entre les melodies que es fan servir durant les ballades i les melodies que s'han compost com a peces o sonades, ja sigui per incloure-les dins una missa o dins una xacota pagesa.

SONADES PER BALLAR

Les sonades per ballar que es fan servir dins el ball pagès són la llarga i la curta. Cadascuna d'aquestes sonades tenen un ritme, una intensitat i unes característiques diferents, depenent del moment del ball on se situï. Els instruments que participen en la llarga són la flaüta, el tambor, les castanyoles i modernament, en ocasions no relacionades amb les festivitats nadalenques, l'espasí.

La curta

És la sonada que generalment dóna inici a la ballada. El ritme és relativament pausat i la intensitat prou suau, apropiats per iniciar la festa d'una manera reposada. La música d'aquest ball és de ritme ternari. A la curta, en l'actualitat, només sona les castanyoles la persona que està realitzant el ball. La sonada de la curta també pot rebre el nom de la plana.

La llarga

És una sonada molt diferent a la curta. Per començar, el ritme, a diferència de la curta, és quaternari. La intensitat amb la qual els instruments interpreten aquesta sonada és més alta. És una sonada en què els gestos del ballador són més vigorosos i accentuats. A més, el ritme general de tots els instruments que hi participen és més accelerat. A partir del naixement del fenomen folklòric totes les castanyoles que participen en la ballada sonen el mateix ritme quaternari a l'uníson.

Pel que fa a la sonada de la flaüta s'ha de dir que tant la melodia de la llarga com la de la plana o curta són fetes a partir de petits fragments amb estructura improvisada units entre si.

SONADES SENSE BALL

Dins del grup de les sonades que es fan sense l'objectiu de focalitzar-les en un ball, trobam les sonades de missa i les sonades d'autor, conegudes com a gaites.

Sonades de missa

Tal com hem comentat, un altre grup important de sonades són les que s'inclouen dins la missa, o hi puguin estar directament relacionades. En aquest sentit les sonades de missa més conegudes poden ser "Sa caramellera", "Els gotxos", "Es credo", "Kyries", "S'alçar Déu", "El pas de Maria" o "Entrada de missa" i "Sortida de missa".

Gaites (sonades d'autor)

Dins aquest grup hi ha una gran varietat de sonades, algunes més modernes i d'altres més antigues com per exemple "Sa calera" o "Es jugaroi". Amb aquestes melodies, els sonadors sovent ideaven les seues pròpies sonades. Podríem ubicar bona part d'aquestes sonades en el temps entre final del segle XIX i principi del XX. Eren sonadors que ja varen sortir fora de l'illa i les seues composicions rebien influències de diferents indrets.

GLOSSARI

Ansa: És una cordella o tira de cuiro que subjecta el tambor al braç.

Badall: És una peça de fusta igual de llarga que l'amplària de la castanyola i la seua funció és separar les dues mitges castanyoles.

Brunyidor: És una cordeta de pitrera que fa vibrar i intensificar el so del tambor.

Estrenyedors: Són allò que es fa servir per estrènyer la pell dels caps del tambor.

Gaita: És una sonada que es fa sense l'objectiu de focalitzar-la en un ball. Sovent són sonades compostes pels mateixos sonadors.

Lluna: És el forat situat a la part superior de la flaüta que pel costat inferior té un bisell que produeix el so.

Pell: És la part del tambor on es repica. Solen ser de cabrit, anyell o conill.

Riscla: És el cilindre de fusta que forma el cos del tambor.

Tap o cap: És l'element amb el qual es tapen els dos extrems oberts de la riscla. El tap està format per la pell i el vergueró.

Tocador: És l'element mitjançant el qual es fa sonar el tambor.

Vergueró: És un bastidor de fusta arredonit, que forma part del tap, juntament amb la pell.

Veta: Serveix per ajustar la castanyola a la mà del sonador.